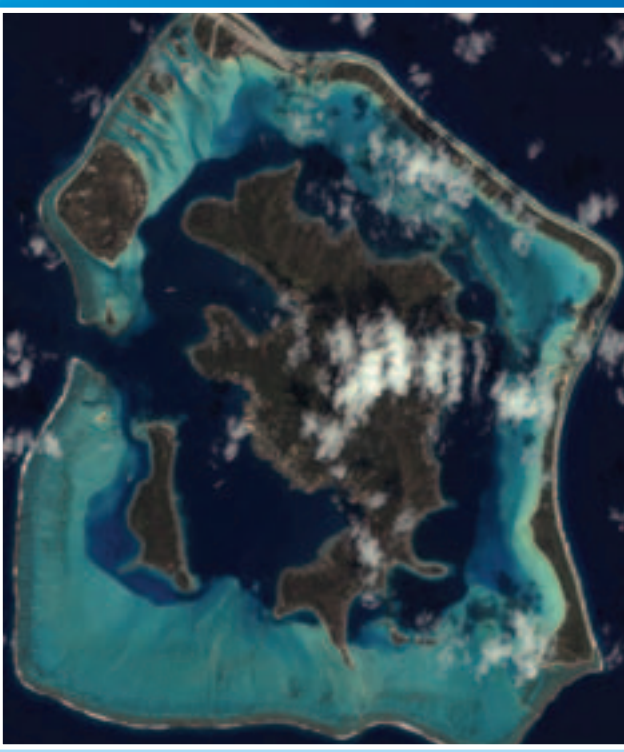

Adalar

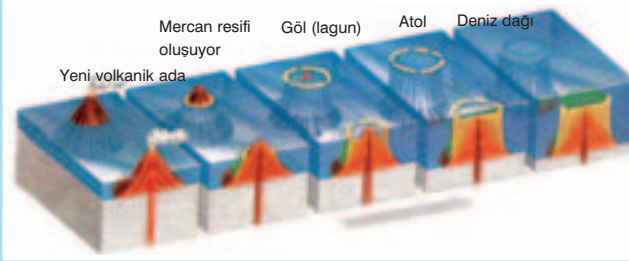
Ada deyince aklımıza nedense genelde kimselerin yaşamadığı, denizin ortasında kaybolmuş, ıssız toprak parçaları gelir. Kuytularında değişik türde bitki ve hayvanların yaşadığı gizemli yerler. Kim bilir belki de serüvenlerle dolu ıssız ada romanlarından etkileniyoruzdur. Ama biliyor musunuz, dünyadaki her on insandan biri bir adada yaşıyor. Yalnızca Endonezya’da 200 milyon kişinin yaşadığını düşünürseniz, bunun inanılması zor bir şey olmadığını fark edebilirsiniz. Adalarla ilgili bilmediğimiz bunun gibi o kadar çok şey var ki. Şimdi ada sırlarını bizimle paylaşmaya hazır mısınız?

Hepinizin bildiği gibi, tümüyle sularla çevrili kara parçalarına ada diyoruz. Ancak, suyla çevrili her kara parçası da ada değil. Adaların, kıtalardan küçük ama kaya parçalarından da büyük olmaları gerekiyor. Adalardan daha küçük ama kayalardan daha büyük olan adalaraysa “adacık” deniyor. Adaların birbirlerinden farklı oluşum biçimleri var. Bazıları, denizlerin yükselmesiyle ada haline gelmiş kıtaların birer uzantısı aslında. Bu tür adalara bir kıtaya bağlı olan karaya yakın

adalar diyoruz. Kuzey Amerika açıklarında yer alan dünyanın en büyük adası Grönland bu tür bir ada. Bu yüzden de Kuzey Amerika’yla aynı toprak yapısına sahip. Güney Amerika’da Barbados ve Trinidad, Avrupa’da Sicilya, Asya’da Sumatra, Yap ve Java, Avustralya’da Tazmanya ve Papua adaları hep bu tür adalar. Afrika’nın güneydoğusundaki Madagaskar Adası da, Afrika kıtasıyla bağlantılı bir ada. Ancak onun diğerlerinden bir farkı var. Madagaskar Adası, biraz yukarıdaki

Bora Bora Adası, Tahiti'nin kuzeybatısında yer alıyor. Bu uydu fotoğrafında Bora Bora Adalarının ana bölümü görülüyor. Ada, yedi milyon yıldır mercan resifleriyle çevrili.

Okyanus tabanında püskürerek tepelik oluşturan ve her püskürmeyle giderek büyüyen yanardağ, yeni bir volkanik ada olarak su yüzeyine çıkıyor. Daha sonra çevresinde mercan resifleri oluşuyor. Zamanla aşınan ada, su seviyesinin altında kaldığında "atol" dediğimiz ada türü oluşmuş oluyor. Sular altında kalan volkanik adaysa "deniz dağı" adını alıyor.

Seyşel Adaları gibi, Afrika kıtasının yarılmalarıyla oluşmuş. Bu tür adalara da "mikrokıtasal adalar" deniyor.

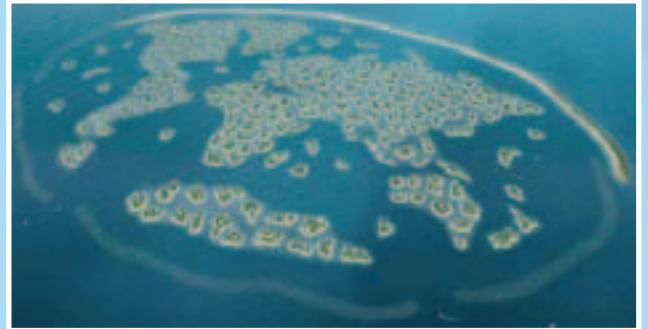
Adaların ille de bir kıtayla bağlantısı olması gerekmiyor. Dünya haritasını gözlerinizin önüne getirin. Okyanusların ortasında yer alan ne kadar çok ada var değil mi? İşte bu okyanus adaları, denizlerin tabanındaki yanardağların neden olduğu adalar. Bu yanardağlardan püsküren lavlar kalın tabakalar halinde üst üste birikerek okyanus yüzeyine kadar çıkıyor ve sonunda volkanik bir ada oluşuyor. Örneğin, Hawaii Adalarını oluşturan lav yığınları, okyanus tabanından 9.700 metre yüksekliğe kadar ulaşmış. Bu yüzden bu tür adalara "volkanik adalar" diyoruz. Ancak, volkanik adaların da çeşitli türleri var. Örneğin, dünyanın en büyük volkanik adası olan İzlanda ve biraz yu-

Yeni Zelanda açıklarında yer alan volkanik "Beyaz Ada".

Denizin su seviyesinin yükselip alçalmasına bağlı olarak karayla yol bağlantısı kurulabilen gelgit adaları da bir başka ada türü. Gelgitler sayesinde kimi zaman yarımada, kimi zamansa ada görünümüne bürünen bu adaların en ünlüsü Fransa, Normandiya'da bulunan Mont Saint Michel Adası.

Doğal yollardan oluşmuş adalardan başka insanların oluşturduğu yapay adalar da bulunuyor. Bu adalar, arazi yokluğundan ötürü sorun yaşayan kentler için kurtarıcı bir çözüm olabiliyor. Yukarıdaki fotoğraf, Birleşik Arap Emirliği'nin 2008'de tamamlayacağı "The World Islands" (Dünya Adaları) otelinin bir maketine ait. İnsan yapımı 300 adadan oluşacak bu yapı, bittiğinde tıpkı Dünya gibi görünecek.

karısındaki Jan Mayen Adası, okyanus ortasındaki sırtların yüzeye ulaşmasıyla oluşmuşlar. Bir kısmıysa, yerküreyi oluşturan levhaların birbirine yaklaştığı, "ada yayı" denen bölgelerde oluşuyor. Çarpışan iki levhadan daha ağır olanı aşağı doğru bükülüyor ve daha hafif olanın altındaki mantonun içine giriyor. Üstte kalan levhadan da volkanik ada yayı yükseliyor. Tipik olarak uzun ve yay

“Yeşil ülke” anlamına gelen Grönland, adına hiç de uymayan bir biçimde, tümüyle buzlarla kaplı bembeyaz bir ada (sağda). İzlanda’ysa, “buzlu ülke” anlamına gelen adına karşın yemyeşil (yukarıda). Aslında İzlanda da, batısındaki Grönland gibi, tümüyle buzlarla kaplı olabilecek kadar kuzeyde yer alıyor. Ancak, dünyanın en büyük volkanik adası olan İzlanda’nın üçte birinde yanardağ etkinlikleri sürüyor ve yüzeyin altındaki magma, verdiği ısıyla ada topraklarının yeşil kalmasını sağlıyor.

gibi bükülü olan ada yayındaki dizi dizi adalarda, yoğun yanardağ etkinlikleri ve çok şiddetli depremler yaşanıyor. Ada yaylarının hemen hemen tüm örnekleri Büyük Okyanus’un batısında yer alıyor. Aleut - Alaska yayı ve Kuril - Kamçatka yayı bunların başlıcaları.

Rüyaları süsleyen Hint Okyanusu’ndaki Maldivler ya da Büyük Okyanus’taki Bora Bora gibi tropikal adalar da volkanik adaların özel bir türü. “Atol” denen bu özel adaları mercan resifleri oluşturuyor. Bu yüzden bunlara “mercan ada” da denilebiliyor. Atollerin serüveni, bir volkanik adanın çevresinde mercan resiflerinin oluşmasıyla başlıyor. Volkanik ada, zamanla aşınıp batabiliyor. Geriye bir gölün (lagün) çevresinde halka biçiminde sıralanmış mercan adacıkları kalıyor ve bu resifler su yüzeyinin üstüne doğru gidecek yükseliyorlar. Atoller, yalnızca tropikal bölgelerde görülüyor.

Tümüyle farklı bir ada oluşumu da nehir deltalarında ve geniş nehirlerde görülüyor. Bir nehrin taşıma kapasitesinin düştüğü yerlerde tortulların ve çöküntülerin birikmeye başlamasıyla, zamanla nehrin içinde adalar oluşabiliyor. Ancak “nehir adaları” denilen bu adalardan bazıları, nehrin su miktarının ya da akış hızının artmasıyla kayboluyor. Bazılarıysa kalıcı olabiliyor.

Bu Ada Benim İçin Çok Güvenli!

Adalar, bazı hayvanlar için son derece güvenli yerler olabiliyor. Çünkü çevrelerindeki sular, yabancıları ve düşmanları uzak tutmak için, bir kalenin surları gibi işlev görüyor. Ancak bu hayvanlar uçamadıkları ya da yüzemedikleri sürece bu adaları terk edemiyorlar da. Bilirsiniz kangurular Avustralya kıtasının simgesidir. Çünkü kangurular ve değişik türlerden bir sürü keseli hayvan özellikle Avustralya kıtasında ve çevresindeki adalarda çok yaygındır. Hatta bazıları yalnızca buralarda yaşar. Keseli hayvanların bir özelliği, anne karnında çok kısa bir süre durarak, çok zayıf, az gelişmiş bir biçimde dünyaya gelmeleri ve doğduktan sonra annelerinin keselerine sığınarak gelişimlerini burada tamamlamaları. Diğer kıtalardaysa anne karnında “plasenta” adı verilen özel bir yapının içinde geliştikten sonra doğan memeliler yaygın.

Peki, keseliler neden daha yaygın değil? Niye Türkiye’de koala ya da kanguru yok, bunu hiç düşündünüz mü? Yanıtın bir bölümü, keselilerin evi olan adaların nasıl oluştuğuyla ve bu hayvanların diğer karalarla bağlantısı olmayan ada ortamına nasıl uyum sağladığıyla ilişkili. Uzun zaman önce, tüm kıtalar birbirine bitişik durumdaydı. Zamanla bu büyük kara kitlesi parçalara ayrıldı ve kıtalar

yavaşça birbirlerinden ayrıldılar. Ancak bu ayrılmadan önce, memeli hayvanlar plasentada gelişenler ve keseliler olarak ikiye ayrılmıştı. Her iki tür de bu büyük kara kütlesinde yayılmaya başlamıştı. Fosiller, şu anda Kuzey Amerika'yı oluşturan bölgede keselilerin bir zamanlar yaygın olduğunu gösteriyor. Ancak, büyük olasılıkla, diğer memelilerin yiyecek bulma konusunda daha başarılı olmaları, buradaki keselilerin yok olmasına neden olmuş. Avustralya kıtasını oluşturan kara parçası ayrıldığındaysa, burada yalnızca keseli hayvanlar yaşıyormuş. Kıtalar sürüklendikçe araları dolduran okyanus suları diğer memelilerin buraya ulaşmasını engellemiş. Bu sayede milyonlarca yıl boyunca Avustralya'da farklı keseli türleri gelişmiş ve çoğalmış.

İyi ki Sular Yükselmiş

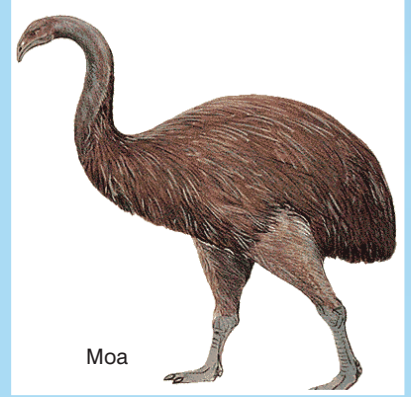
Bazı keselilerse o kadar nadir ki, yalnızca küçük bir adanın vahşi doğasında yaşıyorlar. Örneğin Tazmania şeytanı, adanın bir kısmını yaşadığı tek yerden alıyor. Aslında bilimadamları, Tazmania şeytanının Avustralya'da da yaşamış olduğunu kanıtlayan fosiller bulmuşlar. Ancak, ilk insanların beraberlerinde getirdikleri yırtıcı dingo cinsi köpekler, Tazmania şeytanlarının adadan yok olmasına neden olmuşlar. 10.000 yıl önce deniz seviyesinin yükselmesiyle Avustralya'dan kopan Tazmania'ya dingolar ulaşamadığından, Tazmania şeytanı burada yaşamını sürdürebilmiş.

Kuş Adası

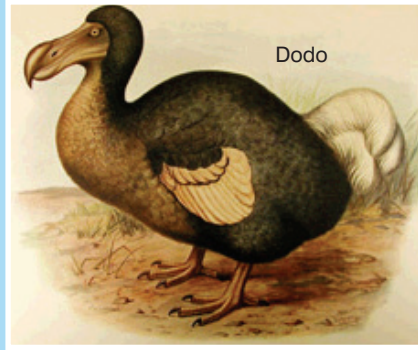
Avustralya'nın güney doğusundaki Yeni Zelanda'yı oluşturan kara parçası büyük kara kitlelerinden ayrıldığında üzerinde hiçbir memeli türü bulunmuyormuş. Daha sonraları buraya yarasalar kolonileri yerleşmiş. Su engeli nedeniyle hiçbir memeli adaya gelemediğinden, burası zamanla bir kuş adası haline gelmiş. Onlara meydan okuyacak

Kanguru

Moa

Dodo

Tazmania Şeytanı

düşmanları olmadığından adadaki kuşlar zamanla uçuş becerilerini kaybetmişler. Çünkü uçmak, çok enerji gerektiren bir eylem. Bu kuşlar da, güçlü kanatlar geliştirmek yerine, koşmak için daha güçlü bacaklar ve kazmak için de daha uzun gagalar geliştirmişler. Çünkü bunlar, ormanda yaşamak için daha fazla gereksinim duyulan özellikler.

Uçamayan kuşların en etkileyicisi, boyları 3,5 metreyi bulan "moa"lar. Yapraklarla beslenen moaları, Yeni Zelanda'nın zürafaları olarak düşünebilirsiniz. Ne yazık ki, 1150 – 1350 yılları arasında bu adaya ilk gelen insanlar moa etini çok sevmişler. Düşman nedir bilmeyen, uçuş becerilerini kaybetmiş bu dev kuşlar, insanlar için çok kolay bir hedef olmuşlar ve 1700'lerin ortalarında tümüyle yok olmuşlar.

Bir zamanlar Hint Okyanusu'ndaki Mauritius Adasında yaşayan dodo kuşlarının da kaderi moalarınkine benziyor. 17. yüzyılda adaya yerleşen Hollandalı göçmenler ve beraberlerinde getirdikleri köpek, domuz, fare, maymun gibi hayvanlar, uçuş becerilerini kaybetmiş bu dev kuşların yuvalarını çiğnemiş, yumurtalarını ve küçük yavrularını yemişler. Böylece keşfedilmelerinin üzerinden 200 yıl geçmeden dodo kuşları da yok olmuş.